

**ВИКОНАВЧИЙ ОРГАН КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
(КИЇВСЬКА МІСЬКА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ)
ДЕПАРТАМЕНТ КУЛЬТУРИ
КОЛЕДЖ ХОРЕОГРАФІЧНОГО МИСТЕЦТВА
«КИЇВСЬКА МУНІЦИПАЛЬНА АКАДЕМІЯ ТАНЦЮ
ІМЕНІ СЕРЖА ЛИФАРЯ»**

«ФЕРЗЕВИЙ ГАМБІТ» – ФРАГМЕНТ З БАЛЕТУ

«АЛІСА В КРАЇНІ ДИВ»

(За мотивами казки-нонсенсу «Аліса в Країні Див» Льюїса Керрола)

**Пояснювальна записка до кваліфікаційної роботи
до творчого проекту на здобуття освітнього рівня ступеня «Бакалавр»**

Здобувача рівня вищої освіти 2 курсу 2Н групи

Цап Вікторії Валеріївни

Керівник:

Заслужений працівник культури України,

доцент, доцент кафедри хореографічних

та мистецьких дисциплін

Ольга БІЛАШ

Рецензент:

Наталя ГОЛОВКО,

доцент кафедри хореографічних

та мистецьких дисциплін, Заслужена артистка України.

Київ, 2025

ЗМІСТ:

ВСТУП	3
АНАЛІЗ ДЖЕРЕЛ ТА ДОПОМІЖНИХ ЗАСОБІВ, ЯКІ ДОПОМАГАЛИ ПІД ЧАС РЕАЛІЗАЦІЇ ТВОРЧОГО ПРОЄКТУ. АНАЛІЗ ДЖЕРЕЛЬНОЇ БАЗИ	8
ДЖЕРЕЛО ТВОРЧОГО ПРОЄКТУ. ЙОГО ХАРАКТЕРИСТИКА. ЛЬЮЇС КЕРРОЛ ЧИ ЧАРЛЬЗ ДОДЖСОН? ІСТОРІЯ НАПИСАННЯ КНИГИ «АЛІСА В КРАЇНІ ДИВ»	10
ХУДОЖНЬО-АНАЛІТИЧНІ ВІДОМОСТІ ТВОРЧОГО ПРОЄКТУ	13
1. Лібрето.....	13
2. Форма, жанр, стиль. Ідейно-тематичний аналіз хореографічної сьїти ..	16
3. Форма, жанр, стиль. Ідейно-тематичний аналіз епізодів балету	18
4. Композиційно-архітектонічна побудова:	21
5. Дійові особи. Характеристика героїв та їх прототипи в реальному житті	22
6. Музичний супровід, його опис і характеристика.....	24
7. Сценарно-композиційний план:	26
8. Сценографія	27
ВИСНОВКИ.....	29
СПИСОК ПОСИЛАНЬ	32
ДОДАТКИ	33

ВСТУП

Обґрунтувати вибір теми дипломного проєкту, можна тим, що обраний твір для реалізації – казка, а казки, як всім відомо, є кумирами читачів будь якої епохи. Обрана казка популярна, впізнавана і широка за обсягом, тому здійснити дану роботу на сцені – це чудова можливість поставити «старт» в кар'єрі постановника, режисера і балетмейстера. Саме цю можливість дає Коледж «Київська муніципальна академія танцю імені Серґа Лифаря». Вибір теми був обраний без зайвих вагань і роздумів. Ідея створення була блискавичною, вона прийшла до голови в якусь мить, одразу укорінилася там і почала розвиватися. Відбулось це задовго до початку навчання. Тему проєкту було обрано ще на третьому курсі навчання в коледжі.

За сюжетну основу творчого проєкту обраний перебіг подій з казкової новели Льюїса Керрола «Аліса в країні див». Цей сюжет добре переплетений із вигадками і фантазією, тому тут є де розігнатися уяві, креативу та поєднанню хореографічних й музичних жанрів. «Аліса в Країні Див» – найцитованіша книга після Біблії та п'єс Шекспіра.

Вибором казки стало бажання відтворити хореографічний фрагмент, для авторської інтерпретації, опанувавши виконавські компетентності з народної та класичної хореографії в коледжі хореографічного мистецтва «Київській муніципальній академії танцю імені Серґа Лифаря». Тому великий внесок у виборі теми, а також у виборі хореографічного стилю стало бажання опанувати нові здібності у сфері сучасної хореографії. Тому маючи представлені можливості, для теми балетної вистави на два акти було обрано фантастичну казку «Аліса в Країні Див». Творчий проєкт зображено як продовження відомої усім історії, як нове її бачення.

Тема твору є актуальною, насамперед тому, що це казка, а казки вкладають в нас мораль, принциповість, індивідуальність та інтерес до різносторонності. Такі казки, як твори Екзюпері, Грімм чи Керрола допомагають нам мріяти і вірити у щось не тутешнє.

Казка Люїса Керрола була популярною сто років тому і буде популярною ще багато років вперед, не тільки тому що книга – це спосіб виховання, а й тому що казки це цікаво, корисно і вони актуальні завжди.

В казках відкрита проблематика добра і зла, жорстокості і любові, друзів і самовідваги. В даній темі без перерахованого не обійшлося. Але варто зазначити, що в обраній казці, написаній Керролом, не містяться окремі представники добра та зла, не висвітлюється дана проблематика і не вирішується тема конфлікту. Навідміну від творчого проєкту, де перераховане буде чітким і визначеним.

Книга безкінечно дивна і повністю вигадана, але попри все це в творчий проєкт додано не тільки авторську хореографію, зібрання музики і постановочні елементи, а й лібрето деінде змінено. Як вже було сказано, книга дивує й тим що в ній не присутні негативні чи позитивні герої та картини, які зазвичай присутні в казках, щоб привчити дітям особливу мораль, а тут все інше, дуже абсурдне, невизначене і без моральне. В творчому проєкті ж виділена чітка проблематика добра і зла та не підкорення владі. В ролі добра виступає головна героїня – Аліса та її друзі, а так званим злом є – Королева Сердець, Чирвовий Валет, королівська варта, придворна знать та інші піддані королеви.

Натхненням, як завжди, слугували нескінченні прослуховування класичної музики, перегляд класичних й сучасних балетів та інших художніх матеріалів, а також робота з різними професійними людьми, які надихали і наштовхували на щось нове.

У виборі з сценографічними компонентами допомогли професіонали різних цехів, перегляд вистав відкритого доступу, чимало аркушів паперу, наявність фантазії та відсутність страху пробувати щось нове.

Для створення творчого проєкту також дуже надихнули такі відомі композитори як Джеймс Вільямс, Олександр Родін, Денні Ельфман, Юхим Русинов, Габріель Сабан та інші. Їх твори представленні як музичний супровід хореографічній роботі.

Музику, як супровід хореографічній постановці, було обрано на перешкод усім традиційним композиційним прийомам для створення балету, але попри це вона є дуже динамічною та ритмічною.

Деякі музичні твори скомпоновані та змішані один між одним. Це зроблено задля того, щоб поєднати класичне із сучасним і вразити глядача цікавою задумкою по створенню балету саме з фантастичними прийомами, що додасть їм загадковості та інноваційності з боку музичної композиції. Назвати музикою авторською – не зовсім правильне рішення, але результат дійсно схожий на революційний переворот.

Також велике місце в пошуку натхнення став фентезі-фільм 2010 року, відомого американського кінорежисера, письменника і мультиплікатора – Тіма Бертона. Як бездоганно він удосконалив книгу. Додав багато авторських сюжетних ліній та змінив характер головних персонажів, він зробив їх важливішими ніж в книзі і цікавішими.

Попри це все також додано візуалізаційні методи режисури. Скомпоноване світло, дим машини, вітродуйні машини та екран з проектором. В творчому проєкті буде додано навіть динамічність куліс, які час від часу будуть рухатись, створюючи необхідний ефект в потрібний момент.

Метою даного творчого проєкту є створення фрагменту «Ферзевий гамбіт» з двоактного балету «Аліса в Країні Див».

Цікаво поєднати таку різносторонню казку з хореографією, підібрати до неї таку ж божевільну й фантастичну музику та втілити її в реальність. Також метою даної роботи стало визначення сторін конфлікту, доказ важливості добра, засудження несправедливого ставлення верховного світу до звичайних людей.

Метою також є набуття навичок викладання в творчому колективі. Створення комфортних, зрозумілих та продуктивних уроків з виконавцями даної роботи. Вміння комунікувати з колективом, зацікавити їх до виконання обраного матеріалу і відпрацювати його.

Завдання:

- Відтворити хореографічний фрагмент «фрагмент з балету «Аліса в країні Див»;
- Проаналізувати фахову літературу що оцінює творчість та твори Льюїса Керрола;
- Обґрунтувати художні засоби хореографічної картини;
- Надати художні-аналітичні відомості;
- Дослідити практичне значення роботи і його подальше використання;
- Створити авторський хореографічний текст;
- Створити репетиційний процес та умови для зацікавлення студентів, дружньої атмосфери;
- Продемонструвати завершення фрагменту на сцені філармонійного центру.

Новизна:

Творчий проєкт представлений авторським лібрето, сюжетною лінією та характеристикою впізнаваних персонажів. Весь зображений хореографічний текст створений спеціально для розробки балетмейстерської постановки в поєднанні з обраною музикою відомих композиторів та поставлено на професійних виконавцях – студентах та учнях хореографічного мистецького навчального закладу. Режисерською знахідкою став вибір костюмів, стилістики, світла, та динаміки декорацій, які не запозичено з інших вистав, а створено власноруч, консультуючись з професіоналами та демонструючи набуті навички режисерських вмінь.

Практичне значення творчого проєкту:

Дана робота розрахована на філармонічну сцену, а саме сцену коледжу хореографічної академії танцю імені Сержа Лифаря.

Реалізація розрахована як на сцену невеличких комерційних структур, так і на велику сцену міжнародного рівня. Склад артистів в даному фрагменті суттєво скорочено, тому саме на великій сцені можна побачити роботу в більш повному обсязі.

Апробація творчого проєкту:

Фрагмент вперше продемонстровано в коледжі «Київська муніципальна академія танцю імені Сержа Лифаря» у 2025 році.

Робота створена за участі студентів та учнів академії танцю імені Сержа Лифаря, а також артистів балету «Київської опери».

Структура та обсяг пояснювальної записки:

Пояснювальна записка складається зі вступу, аналізу джерельної бази, художньо-аналітичних відомостей, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи – 36 сторінок, з них основного тексту – 29 сторінок.

АНАЛІЗ ДЖЕРЕЛ ТА ДОПОМІЖНИХ ЗАСОБІВ ДО ЯКИХ БУЛО ЗВЕРНУТО ПІД ЧАС РЕАЛІЗАЦІЇ ТВОРЧОГО ПРОЄКТУ. АНАЛІЗ ДЖЕРЕЛЬНОЇ БАЗИ

Для вдалого створення творчого проєкту довелося неодноразово звертатися за допомогою до професіоналів, допоміжної літератури і звісно ж до джерел масової інформації. Багато сил в проєкт було вкладено за участі багатьох митців та різних цехів. Більшість потрібної інформації було отримано від діалогу з їх представниками: професійне ведення документації, визначення теми та завдань проєкту, допомога з визначенням костюмів, правильне поєднання музики, підбір потрібного світла, грамотне використання хореографії і поєднання стилістики в ній, лайфхаки в області режисури та інше – це все результати плідного спілкування з людьми в конкретних сферах.

Звісно ж початком в реалізації творчого проєкту стало детальне ознайомлення з, вже сотні раз прочитаною, казкою Льюїса Керрола «Аліса в Країні Див», яка є джерелом натхнення і створення даної роботи. Саме вона стала основним джерелом літературної бази. Також детально ознайомлено з біографією автора і рецензіями на обрану книгу. Це допомогло зануритись в атмосферу фантастики й розмітити її межі з реальністю.

Окрім багаторазових перечитувань казки-нонсенсу, допоміжними джерелами стали публіцистичні статті та відгуки на книгу. Стаття Оксани Заболоцької «Аліса в Країна Див; як світ полюбив культовий твір Льюїса Керрола», дуже допомогла при написанні окремих частин теоретичної частини.

Щоб поставити хореографічну частину грамотно й технічно, часто відкривався посібник «Мистецтво балетмейстера» авторів Рехвіашвілі А.Ю, Білаш О.С, а також підручник «Методика викладання класичного танцю» Цветкова Л.Ю. та «Теорія українського народного танцю» В.М. Верховинця.

Для пізнання нових стилів хореографії і синтезу їх з вже вивченими допомогла книга Шарикова Д.І. «Класифікація сучасної хореографії».

Казка про Алісу має багато мультиплікацій, екранізацій та інтерпретацій з боку різних видів мистецтв: класичні балети, вистави для дітей, мюзикли, циркові шоу...

Твір «Аліса в Країні Див» дуже популярна і цікава. Багато разів ця історія торкалася сцени різних творчих колективів і філармонійних центрів.

Зокрема, за понад сто років зняли 15 прямих екранізацій та кілька десятків фільмів, натхненних цією книжкою. Серед них диснейвський мультфільм (1965); радянський мінісеріал (1981); стрічка культового режисера Тіма Бертона (2010); український мюзикл (2014) та багато іншого [6].

В Україні на даний момент існує багато інтерпретацій. Деякі з них: Театр «Вільні» презентували роботу «Аліса в країні Див» у 2025 році; Чернігівський молодий театр презентував «Алісу» теж у 2025 році; Неймовірне циркове шоу від Київського національного цирку було дебютовано у 2024 році; «Аліса в задзеркаллі» від Київ модерн балету побачив світ у 2024 році в Києві.

ДЖЕРЕЛО ТВОРЧОГО ПРОЄКТУ. ЙОГО ХАРАКТЕРИСТИКА. ЛЬЮЇС КЕРРОЛ ЧИ ЧАРЛЬЗ ДОДЖСОН? ІСТОРІЯ НАПИСАННЯ КНИГИ «АЛІСА В КРАЇНІ ДИВ»

Льюїс Керрол та історія написання казки про Країну Див.

Чарльз Людвіг Доджсон – серйозний та педантичний викладач математики Оксфордського університету. Його улюбленим хоббі було письменництво. Його вірші та оповідання навіть друкували місцеві журнали.

Одного дня Доджсон катався на човні з малою донькою свого друга, ректора Оксфордського коледжу Генрі Ліделлом – Алісою Пдензс Ліделл.

Дівчинці стало нудно і вона попросила свого опонента, дорослого друга, розповісти їй казку, де вона стане головною героїнею. Вона також попросила додати туди «якомога більше дурниць».

«Я дуже добре пам'ятаю, як у відчайдушній спробі вигадати щось нове я перш за все відправив свою героїню вниз по кролячій норі, абсолютно не думаючи, що з нею буде далі...» – згадував письменник [6].

Алісі Ліделл дуже сподобалась ця абсурдна історія і вона попросила записати її. Автор закінчив писати книгу аж через два роки після тієї прогулянки. Доджсон проілюстрував твір 37 своїми малюнками та однією фотографією Аліси.

Варто згадати, що на той час вчитель-математик вже випустив кілька книг з праці математики та логіки, а тому випускати цей безглуздий твір він не дуже й хотів. Але якось до рук, на той час відомого письменника Джорджа Макдональдса, потрапив цей рукопис і той прочитав його дітям, яким цей твір дуже сподобався. Так твір було вирішено показати усьому світу, але під іншим псевдонімом. Доджсон довго грався зі своїм іменем, переклавши її на латину, а потім переставивши місцями букви, народив відомого Льюїса Керрола.

Через рік книга була вже надрукована і видана. А ще через 7 років Керрол написав продовження свого бестселера, сіквел «Аліса в Задзеркаллі».

Все одно навіть через 160 років ця книга закохує в себе мільйони читачів. Цю книгу зараз вважають одним із найвідоміших творів вікторіанської літератури. Вважають що саме ця книга допомогла покласти край ері дидактизму в дитячій літературі і початку розваг і захоплень в ній.

Казка грається із логікою читачів – і це забезпечило їй тривалу популярність не тільки серед малих, а й серед дорослих. Ця повість-казка одна із найпопулярніших дитячих літературних творів вже близько 160 років.

В повісті добре розвинені такі художні особливості мови як наявність парадоксу, нонсенсів, каламбурів, пародій на вірші, гри слів та фразеологізми.

Композиція відбувається у країні Див – місці де всі персонажі, місця і ситуації до сміху вигадані. Якщо ділити цю історію на реальну та фантастичну, то єдиним справжнім тут буде Аліса та її характер. А все інше – вигадане.

Дороги тут всі переплітаються, і якщо вірити написаному в книзі, то можна дійти висновку що вони не прості, а чимось навіть магічні: «якщо неважливо куди іти, то не важливо куди ти прийдеш і якою дорогою йтимеш, бо все одно кудись дійдеш» [2., с. 62.].

В Дивосвіті навіть інша природа: малі рослини і тварини можуть досягати величезних розмірів, а великі представники флори та фауни, навпаки, будуть маленькими.

Характеристика складової частини та сюжет казкової новели

Щодо головної героїні – це семирічна дівчинка, якій наснилися пригоди в підземній Країні Чудес і Задзеркаллі, де вона зустрілась з різноманітними фантастичними та казковими персонажами. Всі вони весь час спантеличують юну вікторіанку з розуму. Вона тут є уособленням усіх тогочасних вікторіанських чеснот: чемність, стриманість, привітність, скромність, відчуття власної гідності, відчуття боротьби за справедливість. Дівчинка одночасно зберігає в собі ту безпосередність і дитячу наївність, залишаючись дитиною.

Вона потрапляє у світ нонсенсу та каламбуру, який зводить з розуму звичних людей. Цей світ навіть час від часу дратує дівчинку, тому що різні істоти з якими вона зустрічається то надто прискіпливі, то дратівливі, то образливі.

Але попри це все їй вистачає здорового глузду, щоб помиритися з ситуацією, в яку вона втрапила, а особливість її характеру давала змогу перевести розмову з однієї теми на іншу, де це було необхідно. Дивуючись дивацтву яке відбувається навколо, вона приймала його таким, який воно є.

Доказом цього є фраза Аліси «А все ж таки... тут знаєте доволі цікаво живеться» [2., с. 38].

Вона впевнена, що попри всю нелогічність і дивність, Світ Чудес має свою логіку. Адже у будь якого хаосу існує бездоганна підпорядкованість.

Тут живуть суцільні диваки, які на перший погляд мислять логічно і правильно, але висновки у них виходять дуже дивні. Головній героїні довелось познайомитись із багатьма істотами і жителями країни Див, і з кожним в неї були окремі пригоди.

Щодо персонажів казки: Білий Кролик, Чеширський Кіт, Капелюшник, Сонько та Березневий Заєць, Блакитна Гусінь, Чирвовий Валет, Королева сердець та інші. Також, хочеться торкнутись братів Траляля і Труляля які були описані в книзі «Аліса у Задзеркаллі». В ролі королівської охорони виступають справжні живі гральні карти.

ХУДОЖНЬО-АНАЛІТИЧНІ ВІДОМОСТІ ТВОРЧОГО ПРОЄКТУ

1. Лібрето

«Ферзевий гамбіт» – це лише фрагмент з двоактного балету «Аліса в Країні Див». Даний фрагмент є початком другої дії балету.

Після подій, які відбулися в першому акті: Аліса потрапляє в Країну Див, знаходить друзів, намагається встановити справедливість у справі Білого Кролика, якого через дурницю збирається покарати Червона Королева. Після чого Королева оголошує в розшук Алісу і всіх її друзів і марить їх покаранням через непокірність її Величності і зникнення Королівської Корони, до якої, думає, причетна гостя Країни Див, але ні. Цю загадку буде розгадано в другій дії.

Нарешті довгоочікувану здобич спіймано. Королівська варта на чолі з коханцем королеви і головою охорони Валетом ведуть «злочинців» до замку.

По їх поверненню, Королева міцно спить і снить страту всіх навколо. Але коли її будять, великого захвату від результату полювання в її Високості не спостерігається. Все тому, що вона ще не здогадується кого саме спіймали.

Після ранкових рутинних процедур, а саме заходу який вважається пробудженням Королеви, Валет з нетерпінням чекає моменту вихвалитися спійманими персонажами і після недовгої інтриги демонструє спійманих ворогів.

Шокована й перелякана Королева, після того як розуміє що її велич більша за маленьку дівчинку, виходить із нею на дуель. Звісно дуель, як не старались друзі Аліси, в нечесному бої скінчилась падінням доброї сторони. А Королева з Валетом і представниками королівської влади щасливо святкують свій триумф.

Саме так закінчується даний фрагмент.

Але це не кінець всього балету. Звісно врешті решт переможе добро і справедливість. Сюди відноситься і спасіння від страти Білого Кролика і

знаходження Королівської Корони, і звісно примирення між представниками населення і специфічної державної верхівки.

«Ферзевий гамбіт» складається з трьох Картин:

- 1) Пролог
- 2) Дорога до замку
- 3) Замок

Для початку варто поділити Картини на розділи:

- 1) Пролог
- 2) Прохід вартових «Повернення до замку»
- 3) Танець Червоної Королеви з кордебалетом (королівська знать)
- 4) Танець вартових
- 5) Дует Аліси з Королевою та Фінальний танець.

Також варто поділити ці Картини на епізоди щоб в подальшому їх так загадувати. На момент написання роботи з'явилась ідея назвати Картини шаховою термінологією, адже в практичній частині творчого проєкту королівська знать, представлена у вигляді шах тому це вийшло цілком символічно і цікаво:

- Цейтнот Аліси – пролог; полювання охорони на Алісу та її друзів;
- Багряний аванпост – прохід варті з полоненими; дорога до замку;
- Придворний дебют – Танець королеви та придворних;
- Валетове лавірування – Танець солдатів і розкриття облич полонених;
- Гардэ – Танець Аліси, який лякає Королеву;
- Адванс, подвійний удар – Друзі Аліси намагаються їй допомогти;
- Королівський гамбіт – Нечесний двобій;
- Черговий цунцванг – Падіння Аліси;

- Фінальний гандикап – Фінал. Загальний танець.

1) Цейтнот Аліси – в даному епізоді зображено гонитву за Алісою. Тут відбувається переслідування вартою персонажів, яких розшукує зла Королева. Картина переслідування відбувається на частині сцені перед завісою (авансцені) і закритою завісою. Хореографія тут відповідною до ситуації: добродії тікають, жандарми наздоганяють.

2) Багряний аванпост – коли завіса відчиняється, відбувається наступне: стражники вертаються з так званого полювання на злочинців Країни Див. Насправді вони не є справжніми злочинцями, але Червону Королеву може розлютити найменша дрібничка, і людину через це буде оголошено в розшук. Отже, вартові на чолі з Чирвовим Валетом і гарною здобиччю, вертаються до королівського замку, виконуючи маршеподібну хореографію з піками в руках. Полонені також рухаються властивими для них рухами – це будуть обертоподібні комбінації зі стражданням в кожному русі, які характеризують їх положення. Тут велику увагу приділяють руки, їх показово одягнено в кайдани.

3) Придворний дебют – по приходу до замку, глядач бачить Королеву що спить і яку будить Валет. Імператриця неохоче прокидається і знайомить нас зі своїм персонажем – починається танець підданих (шах) і Королеви.

4) Валетове лавірування – захоплений танцем своєї господарки, Валет пропонує продемонструвати спіймані трофеї – номер вартових та Чирвового Валета. Валет виконує своє соло з характерними різкими рухами. Вся варта підкоряється Королеві, яка ними керує. Охорона тут танцює синхронно в різних рисунках: на початку навколо полонених з піками, а потім поклавши зброю, по всій сцені, кинувши бранців під ноги Королеви. Під кінець номеру охорона інтригуючи знімає мантиї з полонених, тим самим вихваляючись перед Королевою своєю здобиччю, яку їм вдалось захопити.

5) Гарде – Її високості нудно і не цікаво до того моменту, поки стражі не відкривають обличчя останнього бранця – то Аліса, яку вже давно шукає Королева щоб помститися за минулі події. Коли Королева бачить Алісу

вона спершу зі страхом застрибує на трон, а потім із люттю змушує дівчину танцювати, тим самим викликавши її на нечесний танцювальний двобій.

6) Адванс, подвійний удар – тут розгортається цікава сцена: Аліса починає виконувати свою партію, паралельно обережно танцює і королева. Це дуель, рухаються вони колом, і виконують схожу хореографію, але кожен у своєму стилі. В якийсь момент інші бранці намагаються допомогти подрузі, але охорона Королеви втручається, і Аліса залишається сам на сам з усіма: Королевою, вартою, знаттю.

7) Черговий цунцванг – переможеною стала Аліса, яка покотилася на авансцену і лежить там доки Королева продовжить танцювати свою варіацію.

8) Фінальний гандикап – Королева танцює з Валетом дует, а кордебалет приєднується позаду. Солісти в першій лінії в другій лінії танцюють трое вартових, в третій четверо шах, четверту лінію замикатимуть інші трое вартових. В останніх лініях будуть шахи та пішки. Тут спільна хореографія і фінал картини. В цій загальній картині, спільний танець виконують всі: піддані, охорона, ну і звісно Королева зі своїм коханцем на чолі.

Варто зазначити, що між Епізодами створено мізансцени, задля поєднання Картин між собою однією темою та сюжетом. Дані мізансцени, наділені акторською майстерністю і характерними сценками, слугують «коридором» між хореографічними частинами та додають яснішого розуміння загальній композиції.

2. Форма, жанр, стиль. Ідейно-тематичний аналіз твору

Форма – хореографічна картина (фрагмент з балету)

Жанр – фантастичний, драматичний. Аргументувати вибір жанру можна тим що казка – нереалістичний стиль. В казках завжди сюжет вигаданий і неземний. Драматичний жанр – це твір, конфлікт якого має маловичерпний характер, що добре

Стиль – синтез класичної, народної та сучасної хореографії з додаванням різних стилів і технік, оздоблених елементами танцю стилю модерн.

Хореографічна частина творчого проєкту представлена синтезом класичного й народного танцю з додаванням елементів сучасного танцю модерн. Обрана хореографічна складова проєкту передбачає створення характерних рис вистави та новизни в ній, основна мета – стати впізнаваною, легкою в читанні глядачем та осучаснити балет, де це можливо.

Під час постановочних робіт, від класичної канонів далеко не відходили, а навпаки, частіше звертались до шаблонної класики та техніки народного танцю, виконуючи усі норми методичних прийомів [6].

Під час створення роботи, кожному персонажу необхідно було визначити характер і характерні йому рухи. Для більшої різноманітності одним персонажам притаманна різка та характерна хореографія, іншим плавна та ніжна.

Королева і Валет, які часто зустрічаються в дуеті, представлені як зло і танцюють у відповідному різкому та чіткому стилі. Окрім жаху, який ці персонажі мають нести, в їх рухах також присутні сатира і висміювання. Ідея цього задуму – злі наміри бувають настільки абсурдними, що аж смішно.

Кордебалет у вигляді карт (сторожової варти) виконують притаманну їм гостру манеру і таку ж хореографію, з виділеними акцентами в музиці.

Кордебалет-шахи несуть в своєму образі муку і втому від щоденних деспотичних наказів, але наперекір своїм стражданням, чітко дотримуються вказівок Королеви й танцюють. Танцюють різко й чітко, як і притаманно шахам. Час від часу на сцені відбувається хаос, супроводжений хореографією, що свідчить про некомпетентне керівництво підданими.

Навідміну від представників королівської лінії, добрі персонажі характеризують дружбу, допомогу, довіру. Це все відображено в рухах, манері та акторській міміці.

В даному хореографічному фрагменті, добрі персонажі зображені в більшості випадків як полонені, тому рухи тут характеризують страждання.

Хореографічна лексика містить в собі елементи *allegro* та *adagio*, оберти, плескач (як звукові рухи), вистукування, елементи партерної техніки, віртуозну техніку, підтримки, рухи на координацію... Тут присутня така форма виконання хореографії як канон, варіювання, повторення й комбінування.

Ідейно-тематичний аналіз:

Місце дії – Країна Див.

Тема – протистояння деспотичній владі

Ідея – владу обирає народ, і часто вона про це забуває. Добро і бунтарство подається як приклад покарання для інших.

Сюжет – розшук і полювання на Алісу та її друзів. Нечесна пастка і дорога до замку вартових із щойно пійманими полоненими. Придворні будні. Вихваляння здобиччю. Дуель між Королевою та Алісою (злом і добром). Падіння Аліси. Бал переможців.

Надзавдання – частіше, коли людина йде проти влади або відрізняється від інших, вона залишається одна проти всього світу.

Наскрізна дія – боротьба Аліси, як народу, проти деспотичної влади.

Конфлікт – соціальний, політичний.

3. Форма, жанр, стиль. Ідейно-тематичний аналіз епізодів балету

Епізод 1 «Цейтнот Аліси»

Форма – ансамблева масова форма з солістами.

Стиль – танець модернізованого стилю; синтез класичного танцю з прийомами народного та сучасного танцю.

Місце дії – Країна див. Казковий ліс.

Тема – протистояння деспотичній владі;

Ідея – Упередження людського сприйняття влади. Обов'язкове виконання службових наказів.

Добро перемагає завжди, але щоб перемогти потрібно й програти.

Конфлікт – Соціальний

Епізод 2 «Багряний аванпост»

Форма – ансамблева масова форма з солістами.

Стиль – танець модернізованого стилю; синтез класичного танцю з прийомами народного та сучасного танцю.

Місце дії – Країна див. Дорога до замку.

Тема – протистояння деспотичній владі

Ідея – В кого більша палка – той і правий.

Конфлікт – Соціальний.

Епізод 3 «Придворний дебют»

Форма – ансамблева масова форма з солістами.

Стиль – танець модернізованого стилю; синтез класичного танцю з прийомами народного та сучасного танцю.

Місце дії – Країна див. Тронна зала.

Тема – протистояння деспотичній владі

Ідея – Показ величі. Демонстрація недоторканості на фоні пригніченого народу; напочатку влада демонструвалася довірою народу до представників верхівки, зараз же народ поголовно має коритись і боятися цю верхівку.

Конфлікт – Соціальний.

Епізод 4 «Валетове лавірування»

Форма – ансамблева масова форма з солістами.

Стиль – танець модернізованого стилю; синтез класичного танцю з прийомами народного та сучасного танцю.

Місце дії – Країна див. Тронна зала.

Тема – протистояння деспотичній владі

Ідея – Показ величі. Демонстрація впійманої здобичі, і сили, що полягає в зброї; бути любимчиком – мати місце в світі. Навіть сильні підкорені.

Конфлікт – Соціальний.

Епізод 5 «Гарде»

Форма – ансамблева масова форма з солістами.

Стиль – танець модернізованого стилю; синтез класичного танцю з прийомами народного та сучасного танцю.

Місце дії – Країна див. Тронна зала

Тема – протистояння деспотичній владі

Ідея – Крик Аліси як показник несправедливості, як заклик до пробудження до повстання, як демонстрація того, що вона не боїться страшну владу. Явити сховане й мовити не сказане.

Конфлікт – Соціальний.

Епізод 6 «Адванс»

Форма – дует

Стиль – танець модернізованого стилю; синтез класичного танцю з прийомами народного та сучасного танцю.

Місце дії – Країна див. Тронна зала.

Тема – Протистояння добра проти зла віч на віч. Боротьба народу проти влади.

Ідея – Виклик собі і своїм внутрішнім страхам.

Конфлікт – міжособистісний, соціальний.

Епізод 7 «Черговий цунцванг»

Форма – ансамблева масова форма з солістами.

Стиль – танець модернізованого стилю; синтез класичного танцю з прийомами народного та сучасного танцю.

Місце дії – Країна див. Тронна зала

Тема – Нечесний двобій.

Ідея – Гра за правилами не дає гарантій на виграш.

Конфлікт – Соціальний

Епізод 8 «Фінальний гандикап»

Форма – ансамблева масова форма з солістами.

Стиль – танець модернізованого стилю; синтез класичного танцю з прийомами народного та сучасного танцю.

Місце дії – Країна див. Тронна зала.

Тема – протистояння деспотичній владі

Ідея – Святкування нечесної перемоги. Показати людську натуру: важко виходити із зони комфорту і протистояти вищестоячому. Легше бути з більшістю проти меншості, навіть коли окремо ти нічого з себе не уявляєш. Визнана більшістю перемога теж буває програшом.

Конфлікт – Соціальний

4. Композиційно-архітектонічна побудова:

Поділити сюжет показаного фрагменту на елементи композиції можна так:

Експозиція тут змішана і поширюється з перебігом подій у творі, адже композиція розкривається не з початку, а так би мовити витиснута з контексту. Тому експозиція, вона ж знайомство з героями, відбувається поступово.

Тим не менш, хореографічний початок розпочинається з прологу, тому експозицією або навіть початком зав'язки є пролог.

Зав'язка починається з повернення вартових і впійманих ними полоненими назад до замку Червоної Королеви. Там, Її Високість солодко дримає на своєму троні снить собі страту всіх навколо.

Розвиток дії починається з повернення до замку вартових. Перед ними постає завдання розбудити її Величність і коли Королева прокидається, в очікуванні нових підсудимих, танцює з підданими, які втомились від щоденних

страждань, свій коронний танець. Тут глядач знайомиться з її персонажем. Піддані – шахи, а сцена, де танцюють – шахова дошка. Королева керує ними собі на власний нелогічний розсуд.

З часом їй стає нудно, і тоді Валет пропонує похвалитися вдалим полюванням, і коли охорона розкриває свій козир – ввійману Алісу, яка є давнім ворогом Королеви, і яку давно було подано у розшук, тоді вона з радістю, інтригою і трохи страхом викликає дівчину на дуель. Це і є *Кульмінація*.

Звичайно цей бій був не чесним, навіть коли друзі доброї героїні вирішують допомогти їй у двобої, у Королеви виявляється занадто багато влади. І вона перемагає юну Алісу, і на radoщах оголошує всім підданим гуляння.

Розв'язкою буде тимчасова перемога Королеви над Алісою і гуляння усім замком.

5. Дійові особи. Характеристика героїв та їх прототипи в реальному житті:

В роботі присутні 30 людей. Це на весь хореографічний фрагмент:

- 3 соліста (головних персонажа): Аліса, Червона Королева, Валет.
- 6 корифеїв: Капелюшник, Траляля і Труляля, Заєць, Чеширський кіт, Білий Кролик..
- Вартові налічують 6 осіб
- Придворні-шахи налічують 10 осіб

А також задіяні діти (учні) в танець шах і фінал, вони гратимуть пішки в шахах – 8 осіб

Насамперед, потрібно провести паралелі між головними героями та їх прототипами в реальному житті, майже всі з них в якійсь мірі божевільні, що додає кожному з них свого характеру, проте як і в кожній казці за вигаданим характером стоїть вже існуюча дійсність.

Аліса – ризикова, рішуча, розумна і чимось кумедна. Тут вона виконує роль такої собі ідеальної дитини того часу.

Капелюшник – не дуже вихований і не надто розумний, але досить хитрий персонаж. Тим не менш вірний і хороший друг Аліси. Його мова нерозбірлива, а словниковий запас обмежений. Говорить те що думає і не слідкує за тим що говорить, прямолінійний, а тому легко втрапляє в халепи. Він надійне плече.

Білий Кролик – постійно кудись поспішає, боїться щось пропустити в житті, але при цьому все пропускає. Боягуз, панікер, розгублений та тривожний. В даному фрагменті слугує провідником між картинами і швейцаром для дверних переходів.

Чеширський Кіт – в книзі він був котом Герцогині, який часто посміхався. Той самий філософ, в житті кожного з нас. Має свою філософію, своє бачення, і не боїться того що говорить, бо його не спіткають наслідки, адже він є в своєму розумінні недоторканим (може зникати коли хоче);

Березневий заєць – один з компаньйонів тих самих друзів, в компанію яку майже неможливо потрапити і яку важко зрозуміти. В них свої жарти, свої розмови, їх важко зрозуміти іншим людям; Цей персонаж трохи кумедний і трохи божевільний.

Траляля і Труляля – прототип братів-близнят, схожих між собою і зовнішньо і внутрішньо, але завжди знаходяться в недорозуміннях. Це ті люди, які кровно пов'язані, і не покинуть один одного, бо по окремоті ніби лише половина особистості.

Червона королева – у казці постає жорстоким антагоністом. Це вибаглива, жорстока, але при цьому трохи дурна натура. Її влада тримається на страху підданих. Вона є прототипом людини, яка гадає що має владу, але та не авторитетною, і сама особистість нічого з себе не уявляє. Не терпить відмов та заперечень, що свідчить про егоїзм. Свавільна, схильна діяти на свій розсуд, не зважаючи на думку інших.

Чирвовий Валет – герой, який став авторитетом завдяки любові Королеви до нього. Надійний керівник і гарний боєць. Заслужено став головою варті. Його

поважають і бояться. Всі, і навіть він сам, чудово розуміють що більшість привілеїв він має через поступливість і черезмірне підданство Королеві. Часом є підлабузником, адже до Королеви сильних почуттів кохання не відчуває.

Події різняться зі звиклими для глядача діями, а також змінено характер героїв та їх значимість. Їх людські прототипи та основні рис характеру залишаються незмінними. Тут чітко визначені добрі, злі та нейтральні персонажі.

6. Музичний супровід, його опис і характеристика

Щодо музичного супроводу, тут він є досить змішаним але дуже композиційним. Мета – поєднати твори українських композиторів з бестселерами, які в свій час були верхівкою всесвітньої музики. Метою також є впізнаваність та поєднання українського класичного із всесвітнім сучасним.

Музичний вибір представлений низкою творів, які об'єднані в одну композицію. Наперекір звичному вибору музики, з'явилась ідея створити щось новітнє, фантастичне як і сам твір, по мотивах якого було обрано сюжет.

При виборі музичного матеріалу, велику увагу було приділено пошуку характерної фантазмагоричної і драматичної музики. Саме під такий опис припали творіння таких митців як Олександр Родін, Денні Ельфман, Джон Вільямс, Габріель Сабан., Юхим Русинов.

Музика характеризує окремі частини на свій лад. Де потрібно вона м'яка та наділена сумом. В інших місцях терпка до гостроти.

Структурованість музичного матеріалу поділяється так:

Спершу звучить пролог, тут запозичено музику відомого композитора Даніела Роберта Ельфмана, яка вже стала впізнаваною для поціновувачів історій з Дивовижної Країни. Назва даного твору говорить сама за себе «Alice». Вона знайома всім своїм звучанням, і асоціативно буде нагадувати глядачам дійство яке відбувається. Дана композиція є саундтреком відомого кінофільму Тіма Бертон у 2010 році.

Прохід вартових, епізод «Багряний аванпост» виконується під музику Юхима Русінова – відомого українського композитора. Вона скомпонована і переплітається із музикою іншого відомого композитора – Джона Вільямса.

Його ж музика також зустрічається, коли Аліса з Королевою танцюють дуель в епізодах «Аванс», «Черговий цунцванг» і «Фінальний гандикап».

Танець вартових у замку супроводжується музичним твором відомого українського композитора – Олександра Леонідовича Родіна.

Як вже було зазначено деякі музичні твори будуть скомпоновані та змішані один між одним. Це зроблено задля того, щоб додати композиції драматизму, поєднати класичне із сучасним і вразити глядача цікавою задумкою по створенню балету саме з фантастичними прийомами. Це додасть їм загадковості та інноваційності з боку музичної композиції.

Варто повідомити, що окрім музики в проєкті присутні накладанні звуки в необхідних для цього місцях (в окремих мізансценах). Це зроблено, щоб створити той чи інший стан на сцені і вдосконалити картини.

7. Сценарно-композиційний план:

Картина	Сцена	Епізод	Учасники	Музика	Світло	Тривалість
1	1	Погоня	Аліса, Траля-ля і Труля-ля Капелюшник, Березневий Заяць, Чешир; Валет, вартові. Білий кролик	«Алісе» Денні Ельфман.		03:52
2	2	Дорога до замку	Аліса, Траля-ля і Труля-ля Капелюшник, Березневий Заяць, Чешир; Валет, вартові.	«Дюймовочка» Юхим Русинов «Імперський марш» Джон Вільямс.		01:54
3	3	Танець Королеви і підданих	Червона Королева, Валет, шахи, вартові.	“Dark academia” Габріель Сабан.		02:36
3		Танець вартових	Валет, вартові.	«Аладдін» Олександр Родін.		01:31
3		Танець Аліси і дуель з Королевою. Бал переможців (фінал)	Аліса, Червона Королева. Валет, шахи, вартові	«Імперський марш» Джон Вільямс.		02:20

Загальна тривалість роботи: 10 хвилин.

8. Сценографія.

Дипломний проєкт є динамічним і масовим, а тому потребує багато допоміжних елементів костюму та дизайну декору. В роботі задіяно такі елементи **реквізиту** як:

— Трон – королівський трон в центрі королівського замку; стоїть на сцені ще до початку відкриття завіси. Схований в затемі або за допомогою ширми, яка ховає його під час Картини 1 і Картини 2 на троні спить Королева Сердець. Затем або ширма зникне по поверненню сторожі до замку.

— Піки – їх використано в якості зброї для вартових. З ними виконується Картина 1 «Повернення до замку» та Картина 2 «Танець вартових».

— Кайдани та ланцюги – їх можна віднести до елемента одягу. В них закуті бранці, яких ведуть до замку.

— Екран та проектор – слугують допоміжними елементами. На ньому зображено різні місцевості для більш зрозумілого сприйняття інформації. Наприклад замок ззовні та всередині.

— Перуки, балаклави й бандани – в них одягнуті придворні люди, жителі королівського двору – шахи. Костюми тут максимально комічні і пишні, щоб показати абсурдність цих особистостей і висміяти перебільшене піжонство вищого класу.

— Червоні прапори – здебільшого для візуальної картинки і з більшості відчуття королівського двору.

Костюми:

— Королева: червона сукня, королівська корона, пуанти. (Додаток А).

— Валет: червоний костюм, червона бандана, ічіки.

— Аліса: Проста ніжна сукня, балетки/пуанти, прикраса на голову, плащ полоненого.

- Полонені(друзі): плащі полонених і кайдани (Додаток Г).
- Капелюшник: Капелюх, широкі штани, жакет, рубаха, сапоги.
- Брати Труляля і Траляля: полосатий верх і темний низ, темне взуття, головний убір, коси заплетені одна в одну.
- Заєць: вуха заячі, білий жакет/піджак, біле трико, балетки, хвіст.
- Чеширський кіт: костюм kota, вуса, головний убір, хвіст, вуха.
- Придворні (шахи): білий та чорний одяг – футболки та трико, білі та чорні довгі хітони, білі та чорні балаклави. (Додаток Б).
- Вартові: червоні костюми, балаклави/бандани червоні, сапоги/ічки., рукавички червоного кольору. (Додаток В).

Світло

Здебільшого використано червоне, тепло жовте, та приглушене світло; окремо додано перемикання та миготіння ліхтарів. Використано передні софіти задля надання конкретним сценам жахливоподібних тіней.

В картині 1 та картині 2 світло нейтральне, м'яке, тепле й світле. Передні софіти також додані в картину 1, слугують візуалізаційній зав'язці сюжету.

Картина 3 знайомить нас з Червоною Королевою, а тому відповідно світло під колір її Величності.

Картина 4, присвячена картам, теж пливе в червоних та приглушених відтінках.

А вже картина 5 несе в собі червоне тріумфальне світло, миготіння ліхтарів й динамічні анімаційні ефекти. Тут же й додано світло передніх софітів для атмосфери величі і додавання жахливих тіней.

ВИСНОВКИ

«Звідси мораль... забула яка, але зараз пригадаю» [2., с.87].

Грунтовно ознайомившись з зібраним матеріалом, можна зробити ряд висновків: головним джерелом натхнення і, безпосередньо, темою композиції стала казка Льюїса Керрола «Аліса в Країні Див». Своєю абсурдністю обрана казка наштовхнула на ідею створення творчого проєкту в рамках навчальної програми.

Мета творчого проєкту – відтворення фрагменту «Ферзевий гамбіт» на сцені філармонічного центру; поєднання музики з хореографією; набуття навичок викладання в творчому колективі, створення комфортних, зрозумілих та продуктивних уроків з виконавцями даної роботи, вміння комунікувати з колективом, зацікавити їх до виконання обраного матеріалу і відпрацювати його.

Під час виконання теоретичної частини, було розглянуто ряд завдань і детально описано теоретичні основи реалізації творчого проєкту «Ферзевий гамбіт». Ознайомлено із джерелами натхнення, метою, ідеєю створення, завданнями для виконання роботи, новизною та обґрунтуванням вибору теми, детально опрацьовано роботу з джерельною базою, з'ясовано що вона здебільшого складається з детального аналізу казки Льюїса Керрола «Аліса в Країні Див», а також рецензій до книги, відгуків і публіцистичних статей. Окрім основного джерела інформації, також багаторазово рятувала методична хореографічна література з різних напрямків та безпосередньо методичні рекомендації до створення даного проєкту.

За час роботи було досягнуто позитивних результатів за допомогою допоміжних матеріалів, комунікації з професійними людьми і досить не малої кількості джерельної бази.

Першочергово було складено аналіз джерела постановки, що дало можливість пізнати історію написання твору, який взятий за основу хореографічної композиції і його причетність до створення творчого проєкту.

Розглянуто інші інтерпретації даного твору на всесвітніх сценах та в кіноіндустрії. Згадано першу екранізацію в кіно, а також різні балетні постановки.

Проаналізовано використану хореографічну частину, на основі яких було поєднано синтез хореографічних стилів: класичний танець, народний танець, танець модерн – сучасний танець.

Детально розглянуто процес становлення творчого проєкту. Розкрито основний задум і зміст всієї роботи. Детально ознайомившись з лібрето даної роботи, пізнали його сюжет та ідейно-тематичне рішення в якому розкрито тему, ідею, завдання і основний конфлікт постановки.

Провідна тема роботи – протистояння деспотичній владі

В процесі дослідження було розкрито основні проблеми даної теми: влада, честолюбство, деспотичність, несправедливість, несприйняття в суспільстві.

Провідна тема роботи – протистояння деспотичній владі

Форма – хореографічна картина (фрагмент з балету); Жанр – фантастичний, драматичний; Стиль – синтез класичної народної та сучасної хореографії з додаванням різних стилів і технік, оздоблених елементами танцю стилю модерн; Місце дії – Країна Див; Ідея – владу обирає народ, і часто вона про це забуває. Добро і бунтарство подається як приклад покарання для інших.

Надзавдання – частіше, коли людина йде проти влади або відрізняється від інших, вона залишається одна проти всього світу.

Наскрізна дія – боротьба Аліси, як народу, проти деспотичної влади.

Конфлікт – соціальний, політичний.

Сюжет – розшук і полювання на Алісу та її друзів. Нечесна пастка і дорога до замку вартових із щойно пійманими полоненими. Придворні будні. Вихваляння здобиччю. Дуель між Королевою та Алісою (злом і добром). Падіння Аліси. Бал переможців.

Детально описано композиційно-архітектонічну побудову творчого проєкту, в якій детально розписано елементи композиції: експозицію, зав'язку, розвиток дії, кульмінацію і розв'язку.

Хореографічний фрагмент, складається з 3 Картин, та містить в собі 9 епізодів, продемонстрованих шаховою термінологією. Всі Картини поєднані однією темою і одним конфліктом.

Сценарно-композиційний план розписано деталізовано і похвилинно, що дало змогу зануритись в процес створення роботи зі сторони режисури.

СПИСОК ВИКОРИСТОВУВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богданова О., Коновалова М. Словник фразеологізмів та сталих виразів сучасної української мови / О. Богданова, М. Коновалова. ВГ «Основа», 2019. 176 с.
2. Бринцова Анна. Очевидний та прихований зміст казки Льюїса Керрола «Аліса в Країні Див». «Філологічні студії» — збірник наукових праць студентів і магістрантів факультету філології та журналістики. Випуск XV. Полтава – 2020. с. 9.
3. Верховинець В.М. – Теорія українського народного танцю. 5-те повне видання. Київ «Музична Україна» 1990.
4. Керрол Льюїс «Аліса в Країні Див». / Льюїс Керрол. В. «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА». Видавництво ХІХ, 2019.
5. Кочура Тетяна «Два світи в казці Льюїса Керрола «Аліса в Країні Див». «Філологічні студії» — збірник наукових праць студентів і магістрантів факультету філології та журналістики. Випуск XV. Полтава – 2020. с.40.
6. Нестеров О.М, Білаш О.С, Бобровник Ю.В. Методичні рекомендації до підготовки та захисту кваліфікаційної роботи у формі творчого проєкту.
7. Оксана Заблоцька «Аліса в Країна Див» : як світ полюбив культовий твір Льюїса Керрола — Суспільне Культура / 2024.
8. Рехвіашвілі А.Ю, Білаш О.С Мистецтво балетмейстера : навч. посібник. Київ : КНУКіМ 2017
9. Цветкова Л.Ю. Методика викладання класичного танцю. Підручник. — 4-те видання. — К.: Альтерпрес, 2011.
10. Шариков Д.І. Класифікація сучасної хореографії. К.: Видаєць Карпенко В.М., 2008.

Додаток А. Ескіз костюму королеви.

Додаток Б. Ескіз костюму чорних шах.

Додаток В. Ескіз костюму вартових.

Додаток Г. Ескіз костюму «плащі полонених».

